

ἠθικῆς ἀξίας, ἀκτινοβολοῦντα πολὺ πέραν τοῦ περιορισμένου κύκλου τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Εἰς τὴν Ὀλομέλειαν καὶ τὴν Σύγκλητον ἀνήκει νὰ κρίνουν τοὺς ἐκάστοτε καταλλήλους τρόπους προβολῆς τοῦ ἔργου τῆς Ἀκαδημίας καὶ πρὸς διαπαιδαγώγησιν τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς διασκέδασιν ποικίλων καὶ ἐρριζωμένων παρὰ πλείστοις πεπλαημένων ἐντυπώσεων.

Διὰ τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν διατάξεων, τὴν διαφύλαξιν τῆς εὐταξίας καὶ τὴν αὔξησιν τῆς ἀποδόσεως τῶν εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ διοικητικὰ ἔργα τεταγμένων ὑπαλλήλων, πάντες ἡμεῖς οἱ τὴν Ὀλομέλειαν ἀποτελοῦντες, ἀλλὰ καὶ ἡ Σύγκλητος, αἱ Τάξεις, αἱ Ἐφορεῖαι, ἡ Γενικὴ Γραμματεία, καὶ τὸ Προεδρεῖον, θὰ καταβάλωμεν, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, πᾶσαν προσπάθειαν, εἰς ἕκαστος ἐντὸς τῶν νόμῳ καθωρισμένων ἀρμοδιοτήτων αὐτοῦ.

Οὔτω ἐλπίζομεν ὅτι τὴν σκντάλην, τὴν ὁποίαν ἀπὸ ἀξίας χεῖρας παρελάβομεν, θέλομεν, ὡς ἐπιμελεῖς καὶ εὐσυνειδήτοι ἀγωνισταί, ἐπὶ τῷ τερματισμῷ τῆς θητείας ἡμῶν, παραδώσῃ, καλῶς ἀγωνισθέντες, εἰς χεῖρας τοῦ ἐκλεκτοῦ συναδέλφου, ὅστις ἤδη, τῇ ψήφῳ Ὑμῶν, καταλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ ἀντιπροέδρου. Οὔτω, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μας δυνάμεων, θὰ ἔχωμεν συμβάλει καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν κατὰ σμικρὸν τοῦλάχιστον προαγωγὴν τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ ὑπεράνω τῶν ἐναλλασσομένων προσώπων εἰς τὸ διηρεκὲς συνεχιζομένου ἔργου τοῦ Ἀνωτάτου τῆς χώρας πνευματικοῦ Ἰδρύματος.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Δ. Φωκᾶς παρουσιάζων τὸ δίτομον «Ἀρχεῖον τοῦ Στρατηγοῦ Δαγκλῆ» εἶπε τὰ ἑξῆς:

Ἡ εὐλαβικὴ προσήλωσις τῶν θυγατέρων τοῦ Στρατηγοῦ Δαγκλῆ πρὸς τὴν ἀγήρω μνήμην τοῦ πατέρα των, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξάριετος ἐργασία τοῦ κ. Λευκοπαρίδη, κατέληξαν εἰς πολύτιμον εἰσφορὰν διὰ τὴν μελέτην τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας: Εἰς τὴν δημοσίευσιν δηλ. τοῦ διτόμου Ἀρχείου τοῦ Στρατηγοῦ Δαγκλῆ, τὸ ὅποῖον ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν.

Εἶναι ἀνάγκη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ προσωπικὸν Ἀρχεῖον τοῦ Στρατηγοῦ Π. Δαγκλῆ, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ ἔγγραφα τῶν προγόνων του, τῶν στρατηγῶν Γιώτῃ καὶ Γεωργίου Δαγκλῆ, ἐσώρευσαν μέγαν ὄγκον ἀρχεϊακοῦ ὕλικου, ἀνερχόμενον εἰς 3250 ἱστοριοβιογραφικὰς σελίδας καὶ 5000 ἔγγραφα καὶ γράμματα, τὰ περισσότερα πολυσέλιδα. Ἦτο φυσικὰ ἀδύνατον εἰς μίαν δίτομον ἔκδοσιν — 1000 ἐν τούτοις σελίδων — νὰ περιληφθοῦν ἀκέραια ὅλα τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα. Διὰ

τουτο μέγα μέρος του ιστορικού υλικού έδημοσιεύθη αποσπασματικώς και με πολλήν επιτυχίαν από τον επιμελητήν τής εκδόσεως Κύριον Λευκοπαρίδην, ο οποίος από καιρού έχει αποδείξει ότι ακολουθεῖ πάντοτε τόν δύσκολον ἀλλ' ὀρθόν δρόμον εἰς παρομοίας ἐργασίας.

Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Στρατηγοῦ Δαγκλῆ πλεῖστα ὅσα ἱστορικά στοιχεῖα προσκομίζει, φωτίζει δὲ καὶ πρόσωπα πολλὰ ἀλλὰ καὶ σπουδαῖα συμβάντα 70 χρόνων Νεοελληνικῆς ζωῆς. Μετὴν προσθήκην μάλιστα τοῦ πατρικοῦ ἀρχείου καὶ τῶν ὀλίγων ἐγγράφων τοῦ πάππου του, τοῦ Γιώτη Δαγκλῆ, ἡ θεώρησις ἐπιμηκύνεται καὶ ἐκτείνεται εἰς τὸ πολυκύμαντον ἐκεῖνο διάστημα τῶν 150 χρόνων, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐσημειώθησαν πυκνὰ καὶ εἰς ραγδαίαν ἐξέλιξιν σημαντικώτατα γεγονότα τῆς Νεοελληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς Παλιγγενεσίας ἕως τὰς παραμονὰς τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου.

Τὴν ζωὴν φωτίζει πάντοτε ὁ λύχνος τῆς καταγωγῆς. Φυσικὸν ἐπομένως εἶναι τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ Ἀρχείου νὰ ἀναφέρεται εἰς τὰ γενεαλογικὰ τῆς οἰκογενείας Δαγκλῆ, περιεχόμενα εἰς ἓνα παμπάλαιον τετράδιον μετὴν ἀφελῆ ἐπιγραφὴν «Φηλάδα τῆς φαμῆλλιας μας». Ἐκεῖ ἀναφέρεται ὅτι «τὸν χρόνον 1803, 15 9ρίου ἐμισέψαμεν ἀπὸ τὴν γλυκυτάτην πατρίδα μας, τὴν ὀνομασμένην Σοῦλι». — Πρόσφυγες κατέφυγαν οἱ Σουλιῶτες καὶ μαζί με αὐτοὺς οἱ Δαγκλῆδες εἰς τὴν Κέρκυραν ὅπου ἔμειναν 17 ὀλόκληρα χρόνια, διὰ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ κτυπήσουν πρῶτα τὸν Ἀλῆ, κατόπιν δὲ νὰ συμμαχήσουν μαζί του ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου ὅταν εἶχεν ἀνάψει ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 21.

Ἀκολουθοῦν ἀρκεταὶ λεπτομέρειαι τῆς κατὰ τὸν Ἀγῶνα δράσεως τῶν Σουλιωτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρωταγωνιστεῖ ὁ πάππος τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλῆ, ὁ Γιώτης Δαγκλῆς, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἐκστρατείας εἰς ἐκστρατείαν ἀπέθανε κατὰ τὸ 1829 εἰς ἡλικίαν 42 μόνον ἐτῶν. Ὁ Περραιβὸς εἰς πένθιμον καὶ ἥρωϊκὴν ἀπαρίθμησιν συγκαταλέγει τὸν Γιώτη Δαγκλῆ μετὸν Μᾶρκον Μπότσαρη, τὸν Τζαβέλλα, τὸν Καραϊσκάκη. «Οἱ τοιοῦτοι στρατηγοί, ἐπιλέγει ὁ Περραιβός, ἐχρημάτισαν μέχρι θανάτου ἡ ζύμη, τὸ παράδειγμα, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος».

Τὸν Γιώτη Δαγκλῆν διαδέχεται εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῆς οἰκογενείας ὁ υἱὸς του Γεώργιος. Εἶχε γεννηθῆ εἰς τὰ 1809 καὶ ἀπέθανε, στρατηγός, εἰς τὰ 1896. Ἡ ζωὴ του πορεύεται ἀπὸ τὴν πρώτην ἕως τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 19ου αἰῶνος, ἡ δὲ στρατιωτικὴ του σταδιοδρομία ἐκτείνεται ἀπὸ Καποδιστρίου μέχρι Χαριλάου Τρικούπη.

Υἱὸς του εἶναι ὁ στρατηγὸς Παναγιώτης Δαγκλῆς, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη τὸ 1853 καὶ κατόπιν ἐντόνου καὶ ὑποδειγματικῆς ζωῆς ἀπέθανε εἰς τὰ 1924. Τὰ 3/4 τοῦ

α' τόμου και όλόκληρος ὁ β' τόμος τοῦ παρουσιαζομένου Ἀρχείου ἀφοροῦν τὴν ἔντιμον πορείαν τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὴν πολυτάραχον Νεοελληνικὴν ζώην. Ἀποφοιτᾷ ἀπὸ τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων εἰς τὰ 1877 ὡς ἀνθυπασπιστὴς τοῦ πυροβολικοῦ, κατὰ τὸν τότε κανονισμόν, καὶ τὰ πρῶτα βήματά του εἰς τὸν στρατὸν συμπίπτουν μὲ τὴν ἐφήμερον καὶ ἀτυχή ἐκστρατείαν τοῦ 1878, μὲ τὸ Βερολίνειον συνέδριον καὶ τὴν παραχώρησιν τῆς Θεσσαλίας, πού ἀφήνει ἔξω τὴν πατρίδα τοῦ Δαγκλιῆ, τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ τὰ ἔτη 1883-84 μετεκπαιδεύεται εἰς τὸ Βέλγιον μὲ μόνον τὸν πενιχρὸν μισθὸν του, χωρὶς ἄλλο ἐπίδομα. Ὅλα τὰ ἐπὶ πλέον ἔξωδά του μένουσιν εἰς βάρος τοῦ πτωχοῦ του πατέρα, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Κυβέρνησις ἀρνεῖται ἀκόμη καὶ μικρὰν προκαταβολήν. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἀπὸ τὸ Βέλγιον ὁ Δαγκλιῆς, λοχαγὸς τῶρα, διορίζεται ὑπασπιστὴς τοῦ Γάλλου ὀργανωτοῦ τοῦ στρατοῦ, Στρατηγοῦ Vosseur, μὲ τὸν ὁποῖον καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα διετήρησε φιλικωτάτας σχέσεις. Ἐπακολουθοῦν ὁ ἀκήρυκτος πόλεμος τοῦ 1886 καὶ μετ' ὀλίγα χρόνια ἡ συμμετοχὴ τοῦ Δαγκλιῆ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Ἐταιρείαν τοῦ 1897. Εἶναι μέλος τοῦ Διοικ. Συμβουλίου καὶ πρόεδρος τοῦ 6^{ου} τμήματος τῆς Ἐταιρείας, μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ ὁποῖου ἀνευρίσκομεν τὰ ὀνόματα τοῦ Κωστῆ Παλαμαῆ καὶ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας Νικολάου Πολίτη. Ἡ ματαίωσις τῶν ἐλπίδων καὶ ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις τοῦ πολέμου ἐκείνου κατέστησαν τὴν Ἐθνικὴν Ἐταιρείαν ἀπὸ ἀντικείμενον πανδήμου ἐμπιστοσύνης στόχον Πανελληνίου ὀργῆς. Ὅπως δὲποτε ἀφθονοῦν εἶναι τὸ ὑλικὸν τοῦ Ἀρχείου διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἰδίως τοῦ στρατοῦ τῆς Ἡπείρου, ὅπου ὑπηρετεῖ ὁ ταγματάρχης Δαγκλιῆς.

Σπουδαία, μακρὰ καὶ εὐδόκιμος εἶναι καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Δαγκλιῆ ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1908 ὡς καθηγητοῦ εἰς τὰς Σχολὰς Εὐελπίδων καὶ Δοκίμων. Διὰ τὸν μελετηρὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ἡ καθηγεσία ὑπῆρξε περίοδος πνευματικῆς εὐφορίας. Τοῦ ἔδωκε ἀφορμὴν νὰ διευρύνῃ τὴν θεωρητικὴν καὶ τεχνικὴν του κατάρτισιν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν εἶδε τὸ φῶς ἡ σπουδαία ἐφεύρεσις τοῦ Δαγκλιῆ τοῦ λυομένου ὀρειβατικοῦ πυροβόλου. Ἀρκετὰ ἔτη μετὰ τὴν σύλληψιν τῆς ιδέας καὶ ἀφοῦ τὸ μαχητικὸν πάθος καὶ τὸ προσωπικὸν κῦρος τοῦ ἐφευρέτου ὑπερενίκησαν πολλὰς δυσκολίας καὶ ἐπιβουλὰς, ἐπετεύχθη ἡ κατασκευὴ του ὑπὸ τοῦ οἴκου Schneider καὶ ἡ ἐπικράτησις του εἰς κλίμακα παγκόσμιον τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβόλου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Schneider-Danglis». Τὰ θέματα τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος δὲν ἀφῆκαν ἀμέτοχον τὸν Δαγκλιῆ. Ὁ Πρωθυπουργὸς Γεώργιος Θεοτόκης τοῦ ἀναθέτει τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ διαμερίσματος τοῦ Μακεδονικοῦ κομιτάτου. Τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὸ Ἀρχεῖον σχετικὰ ἔγγραφα, ὅπου παρελαύνουσι ὀνόματα σεβαστὰ εἰς τὴν ἱστορικὴν μνήμην τοῦ Ἔθνους, ὅπως τοῦ Ἰωάννου Δραγούμη, τοῦ Λάμπρου Κορομηλαῆ, τοῦ Σουλιώτη-Νικολαΐδη, τῶν ἀδελφῶν

Μαζαράκη, θ' αποτελέσουν ἀσφαλῶς πηγὴν σπουδαίαν εἰς τὸν ἱστορικὸν τῆς ἐντόνου ἐκείνης περιόδου Ἐθνικῆς δράσεως.

Ἀμέτοχον ἐπίσης δὲν εὐρίσκει τὸν Δαγκλῆ ἢ Ἐπανάστασις τοῦ 1909. Διεκτραγωδεῖ τὴν οἰκτρὰν στρατιωτικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου εἰς ὑπόμνημα πρὸς τὸν Βασιλέα, προβαίνει εἰς συνεννοήσεις μετ' ἄλλους ἀνωτέρους ἀξιωματικούς καί, μολονότι συνεμερίζετο τὰς ἀπόψεις τοῦ κινήματος, δὲν ἀποδέχεται τὴν ἀρχηγίαν, ἥτις περιῆλθεν εἰς τὸν συνταγματάρχην Ζορμπᾶν.

Κατὰ τὰ 2¹/₂, τελευταῖα ἔτη πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὁ Δαγκλῆς ἀνέλαβε τέσσαρας σοβαρὰς διοικήσεις: τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, τῆς Α' Μεραρχίας, τῆς Χωροφυλακῆς καὶ τῆς Β' Μεραρχίας, κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα στενωῶς συνειργάσθη μετ' τὴν Γαλλικὴν Στρατιωτικὴν Ἀποστολὴν τοῦ Στρατηγοῦ Eydoux.

Δὲν εἶναι πολλὰ οὔτε ἀνάλογα πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην ὥραν τῆς ἔθνικῆς μας ἱστορίας τὰ περιωθέντα ἔγγραφα διὰ τὸν πόλεμον 1912-13. Εἶναι ὀπωσδήποτε ἀρκετὰ διὰ νὰ ἐξάρουν τὴν πολεμικὴν δρᾶσιν τοῦ Δαγκλῆ ὡς Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου κατὰ τὴν πορείαν τῆς Νίκης καὶ νὰ ἐξουδετερώσουν γνωστάς ἐπιβουλάς. Μετὰ τὴν συμμετοχὴν του ὡς μέλους τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν διάσκεψιν τοῦ Λονδίνου, ὁ Δαγκλῆς ἐπιστρέφει πλησίον τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων, τὰ ὅποια συνθηκολογοῦν τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου 1913 ὑπὸ τὸν ἀλαλαγμὸν χαρᾶς τῶν Πανελλήνων. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1913 ὁ Δαγκλῆς προάγεται εἰς Ἀντιστράτηγον καὶ ὡς Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ Ἠπείρου ἀλλὰ καὶ ὡς Σουλιώτης συγκινεῖται ἰδιαιτέρως καὶ ἀναμιγνύεται ζωηρῶς εἰς τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα. Ἐδῶ τερματίζεται καὶ ἡ στρατιωτικὴ δρᾶσις τοῦ Δαγκλῆ, ὁ ὁποῖος τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1914 ἀποφασίζει νὰ τραπῆ εἰς τὴν πολιτικὴν. Πανηγυρικῆ εἶναι ἡ ἐπιτυχία τοῦ συνδυασμοῦ του εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸν Μάϊον τοῦ 1915 καὶ ἀλληλένδετος πρὸς τὴν μεγάλην Ἐθνικὴν κρίσιν τοῦ διχασμοῦ ἢ πολιτικῆ του σταδιοδρομία. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1915 ἀναλαμβάνει τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ κατὰ τὸ τέλος Αὐγούστου τοῦ 1916 μετ' τὸν Ἑλ. Βενιζέλον καὶ τὸν Ναύαρχον Κουντουριώτην συγκροτοῦν τὴν Τριανδρίαν τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Σπουδαῖα εἶναι αἱ παρασχεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Δαγκλῆ ὑπηρεσίαι εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἐθν. Ἀμύνης διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ ὁποίου δέχεται πολλοὺς ἐγκαρδίους καὶ εἰλικρινεῖς ἐπαίνους ἐκ μέρους τοῦ Συμμαχικοῦ Στρατηγεῖου. Ἐπτὰ μῆνας μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ἡ νηφαλιότης τοῦ Στρατηγοῦ Δαγκλῆ θὰ ἠδύνατο νὰ προλάβῃ ὀρισμένας ὑπερβασίας, ὁ τελευταῖος ἀνελάμβανε τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Στρατοῦ, τὴν ὁποίαν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1918 παρέδιδεν εἰς τὸν Στρατηγὸν Παρασκευόπουλον. Ἐκτοτε διακόπτει τὴν πρὸς τὸν στρατὸν ἐπαφὴν διὰ νὰ

ἀφιερωθῆ ἔντελῶς εἰς τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1920 λαμβάνει πάλιν μέρος ὁ Δαγκλῆς, συνδυάζων εἰς τοὺς προεκλογικοὺς του λόγους ἀπόλυτον σταθερότητα φρονήματος με φραστικὴν εὐπρέπειαν καὶ θαρραλέαν ἀντιμετώπισιν τῶν ζητημάτων. Τὸ δυσμενὲς ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ἐκείνων εἶχε πλὴν ἄλλων ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀναλάβῃ ὁ Δαγκλῆς τὴν προεδρίαν τῆς Διοικουσίας Ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ ἡ πολυκύμαντος περίοδος τῆς Ἐπαναστάσεως δίδουν ἀφορμὴν νὰ ἐκδηλωθῆ διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἡ μετριοπάθεια, ἡ πατριωτικὴ φρόνησις, τὸ θάρρος καὶ τὸ ἠθικὸν κῦρος τοῦ Στρατηγοῦ Δαγκλῆ.

Τὴν 24ην Φεβρ. 1924 ὁ Στρατηγὸς ἄρρωστος εἰσάγεται εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, ὅπου καὶ ἀποθνήσκει τὴν 9ην Μαρτίου 1924. Ὁ θάνατός του ἔδωσε ἀφορμὴν νὰ ἐξαρθῆ ἡ ἡρεμὸς ἀποφασιστικότης του, ἡ ἀσφαλὴς πολιτικὴ του κρίσις καὶ αἱ βαθεῖαι ἠθικαὶ ἀρχαί, ἡ σφραγὶς τῶν ὁποίων διακρίνεται εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πολυσχιδοῦς του δράσεως. Ὑπῆρξε πράγματι ἐκλεκτὸς στρατιώτης, ὑποδειγματικὸς πολίτης, μορφωμένος, νηφάλιος καὶ τίμιος ἄνθρωπος, ἕνας ἐξάιρετος Ἕλλην.

Ἡ μελέτη τοῦ Ἀρχείου του, ποὺ εἶχα τὴν τιμὴν νὰ Σᾶς παρουσιάσω, ζωντανεύει τὰς ἀναμνήσεις τῆς πολὺ δοκιμασμένης γενιᾶς μας. Ἀποτελεῖ ὅμως καὶ σπουδαίαν ἱστορικὴν προσφορὰν διὰ μίαν πρόσφατον ἀλλὰ κρίσιμον περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν πυκνῶς ἐναλλάσσονται φῶς καὶ σκιά, στεναγμοὶ καὶ ἀνατάσεις, θρίαμβοι με τραγικὴν ἐπαύριον, δάκρυα θλίψεως με τὴν χαράν, τὴν μεγάλην χαράν καλλινίκων ἀγώνων.